

tymään isän armon varaan”. Kirjeessään 29.11.1730 hän totesi olevansa kokonaan alistunut ja 18.8.1731 hän kirjoitti tunnustavansa katuen ja häveten ”syylisyytensä suuremmaksi, kuin oli luullutkaan”. Syyskuussa samana vuonna hän myönsi, ettei ollut osakseen tulleen isällisen armon arvoinen, mutta pyrki tulemaan sellaiseksi. Hallitsijaksi päästyään hän kuitenkin katsoi olevansa syytön.

Vuoden 1730 jälkeen kruununprinssi Fredrik pyrki kaikin tavoin vapautumaan. Isän vaatimuksesta solmittu avioliitto keisarin suku-laisen, jalosukuisen neidon, Wolfenbüttelissä 1715 syntyneen Elisabeth Christine von Braunschweig-Bevernin kanssa tarjosi hänelle tähän laillisen keinon. Toisena vaihtoehtona olisi ollut lähtö sotaan. Lapsettomaksi ja rakkaudettomaksi jäänyt avioliitto lisäsi entisestään isän ja pojan välistä jännitettä, sillä Fredrik Wilhelm I uskoi sen avulla ratkaisseensa poikansa ongelmat. Kruununprinssin haaveet päästä soti-laaksi saadakseen etäisyyttä isäänsä ja puolisoonsa myös arveluttivat häntä, vaikka edustivatkin enemmän kasvatuksen ideaalina ollutta mieskuvaa.

Fredrik Suuren tutkimuksessa hänen kirjeissään toistuvat nöyryyden ilmaukset on tavallisesti tulkittu sarkasmiksi. Myös Schumann edustaa tätä näkemystä. Varsinkin vuoden 1740 jälkeen tapahtunut julkinen irtiotto despoottimaisesta isästä on tarjonnut näkökulman aavistella myös kruununprinssin nuoruusvuosien todellisia ajatuksia. Kirjeitä lukiessa voi myös aprikoida, miten isän preussilainen hurskaus oli omiaan muokkaamaan Fredrik Suuren ajatuksia uskonnosta päinvastaiseen, ranskalaisen valistuksen ja Voltaireen viitoittamaan suuntaan.

Schumannin toimittaman antologian dokumentteja voi lukea myös psykohistoriallisina dokumentteina häpeästä ja tyydyttämättä jääneestä hyväksymisen tarpeesta. Kirjaan liitty huolellisesti laadittu kommentaari kirjeissä mainituista henkilöistä

ja paikoista. Siitä huolimatta, että teosta ei voi pitää helposti avautuvana, se tarjoaa kiinnostavia kurkistuksia Preussin ja ylipäätään hallitsijahuoneiden hyvien aikomusten verhoamiin pimeisiin kamareihin.

ESKO M. LAINE
DOS., HELSINKI

SEIJA RONIMUS
Vartiossa maailmaa vastaan: Tutkimus Jehovan todistaja -yhteisöstä eronneiden kokemuksista.
Diss. Annales Universitatis Turkuensis C 318. Scripta lingua Fennica edita. 259 s.
Elektronisena julkaisuna:
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-4723-2>.

Jehovan todistajat on yhteisö, josta useimmilla suomalaisilla lienee jonkinlainen mielikuva, joka rakentuu tiedotusvälineiden välittämille käsityksille joistakin yhteisön huomiota herättävistä yksittäisistä piirteistä kuten miesten asepalveluksesta kieltäytymisestä tai suhtautumisesta verensiirtoihin. Monella on myös kokemusta Jehovan todistajien evankelioinnista ovelta ovelle. Mielikuvat ja kokemukset yhteisöstä eivät ole useinkaan myönteisiä. Tutkimusten mukaan suomalaiset suhtautuvat Jehovan todistajiin uskonnollisista yhteisöistä kielteisimmän. Myös puolueetonta informaatia yhteisöstä on hankala löytää. Neutraalisti monipuolista tietoa välittävä suomenkielinen tutkimus on siksi enemmän kuin tervetullut.

Ronimuksen väitöskirja paikantuu uskonnollisia yhteisöjä käsittelevän laajan uskontotieteellisen tutkimuksen kenttään. Kotimaisen uskontotieteen kontekstissa on suomalaisiin uskonnollisiin liikkeisiin

kohdistuvaa tutkimusta, johon si-joittuvat muun muassa *Ajankohtaisia uskonnollisia liikkeitä Suomessa* -kokoomateos (1981), *Vanhat jumalat, uudet tulkinnat* -artikkelikokoelma (2001) sekä Suomessa vaikuttavista uusista uskonnollisista liikkeistä julkaistut väitöskirjat, esimerkiksi Martti Junnonahon tutkimus suomalaisista uusista uskonnoista (1996), Kimmo Ketolan tutkimus Hare Krishna -liikkeestä (2002) sekä Tuija Hovin tutkimus Elämän sana -seurakunnasta (2007).

Vaikka uskonnollisia yhteisöjä on tutkittu varsin runsaasti, Jehovan todistajia on sekä kansainvälisesti että Suomessa tarkasteltu vähän. Osa aihetta käsittelevästä kirjallisuudesta on poleemista sekä yhteisöön kriittisesti suhtautuvaa siksi, että kirjoittajina ovat toimineet usein yhteisöstä eronneet. Kuvaa-va on, että suomalaisia uskonnollisia yhteisöjä kartoittavalla Uskonnot Suomessa -sivustolla on tähän asti mainittu suoraan aiheeseen paneutuvia suomenkielisiä julkaistuja tutkimuksia vain yksi: Jarmo Karvise-
sen artikkeli 30 vuoden takaa edellä mainitussa teoksessa *Ajankohtaisia uskonnollisia liikkeitä Suomessa*. Myöskään Ronimuksen näkökulmaa, uskonnollisista yhteisöistä eroamista ja poiskääntymistä, ei ole tarkasteltu yhtä laajasti kuin niihin liittymistä ja kääntymistä. Tässä mielessä Ronimuksen tutkimus tuo uutta tietoa suomalaisessa kontekstissa vähän tutkitusta yhteisöstä. Se myös täydentää konversiotutkimuksen kenttää ja täyttää siinä selvästi olevan tutkimuksellisen aukon.

Ronimuksen tutkimuksen fokus on kahtaalla: yhtäältä tarkastellaan Jehovan todistajien yhteisön tapaa rakentaa erotteluita sisä- ja ulkopuolelle ja toisaalta kiinnittää huomiota Jehovan todistajista eronneiden eroproessiin. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa kysymykset, mitkä tekijät johtivat eroon, miten ero tapahtuu ja minkälaisia vaikutuksia erolla on entiseen jäseneseen. Työ painottuu eropro-

sin analyysiin, jolloin yhteisön kuvaus paikantaa eron sosiaalista kontekstia. Tutkimuksen kaksoisfokus ei kuitenkaan näy työn otsakkeessa *Vartiossa maailmaa vastaan*, joka kuvaa tutkimustehtävän ensimmäistä osaa, yhteisössä tehtäviä rajanvetoja suhteessa ulkomaailmaan.

Ronimuksen tutkimus on laadullinen. Primääriaineisto koostuu 20 haastattelusta, joista kaksi on tehty sähköpostitse. Haastatelluista seitsemän on erotettu yhteisöstä, loput ovat joko itse eronneet tai eroamassa. Haastateltavat Ronimus on saanut Uskontojen uhrien tuki ry:n avulla. Osa haastateltavista on ollut aktiivisesti mukana yhdistyksessä ja loput ovat ainakin seuranneet yhdistyksen toimintaa. Ronimus pohdii, minkälainen merkitys tämänkaltaisella haastateltavien valikoitumisella ja heidän Jehovan todistaja-yhteisöön kohdistamallaan kritiikillä on itse tutkimukselle. Kuten hän toteaa, haastateltavien kriittisyys on osoitus eroon liittyvistä tunteista ja sellaisenaan osa tutkimushavaintoja ja -tuloksia. Kielteinen asenne yhteisöä kohtaan ei sinällään tee aineistosta vähemmän käyttökelpoista, vaan se on luonnollinen osa eroprosessiin liittyvää kerrontaa. Ongelmaksi voi kuitenkin muodostua, miten tätä kriittistä kerrontaa käytetään yhteisön todellisuuden kuvauksena. Analysoidessaan yhteisön käytänteitä ja rajanvetoja Ronimus hyödyntää haastateltaviensa näkemyksiä, mutta käyttää myös muuta Jehovan todistajia tarkastelevaa tutkimuskirjallisuutta – myös heidän omaa kirjallisuuttaan. Pääasiallisesti yhteisöä kuvataan kuitenkin haastateltavien kerronnan välityksellä, jolloin herää kysymys kuvauksen tasapuolisuudesta. Tätä ongelmaa olisi ollut syytä käsitellä tarkemmin.

Ronimus pohdii jossain määrin aineistonsa määrää ja sen suhdetta laadullisen tutkimuksen aineistohankintaperiaatteisiin. Hän ei kuitenkaan tarkastele tätä peruskysymystä erityisen syvällisesti. Haastateluaineisto on joka tapauksessa tut-

kittavan aiheen kannalta relevanttia ja sen avulla Ronimus pystyy vastaamaan esittämänsä tutkimusongelmaan, kun samalla ymmärretään laadullisen aineiston näytelunne. Tekijä pohtii myös tutkimuseettisiä kysymyksiä, jotka liittyvät haastateluaineiston keruuseen ja arkistointiin. Pohdinta on reflektiivistä ja tekijä ottaa esille muun muassa aineistonsa anonymiteettiin liittyviä eettisiä ongelmia. Ronimus toteaaakin, että ”sisäpiiriläisiä” – tässä tapauksessa Uskontojen uhrien tuki ry:n aktiiveja – koskevan haastateluaineiston tekeminen täysin tunnistamattomaksi on käytännössä mahdotonta.

Aineiston prosessointia esittelevä luku on varsin perusteellinen ja esittelee vakuuttavasti sen prosessin, jonka avulla tekijä on jäsentänyt analyysinsä temaattiset kategoriat. Ronimus erottaa haastateltaviensa kerronnassa kolme hallitsevaa teemaa, jotka ovat kuvaukset suhteesta Jehovan todistajien sääntöihin ja normeihin (normatiivisuus), suhteesta Jehovan todistajien jakamaan merkitysjärjestelmään ja oppiin (merkitysjärjestelmä) sekä kuvaukset ihmissuhteista. Nämä teemat toimivat luvun neljä analyysia jäsentävinä kategorioina. Ronimus analysoi haastatelluitaan myös narratiivisen analyysin avulla. Tämä on luonteva valinta aineistolle, joka sisältää runsaasti elämäkerrallisia ja kertomuksellisia elementtejä.

Tutkimuksessa yhdistellään uskontotieteelle tyypillisesti monenlaisia teoreettisia näkökulmia: uskontoantropologista (etnografista), -psykologista ja -fenomenologista tutkimuskirjallisuutta. Työ on luonteeltaan myös sosiologinen tutkimus, koska siinä tarkastellaan uskonnollista yhteisöä ja sen dynamiikkaa sekä uskontososiologisen lahkokäsitteen että antropologi Mary Douglasin sosiaalisen kontekstin nelikenttämallin avulla. Sosiaalipsykologisena tutkimuksena työ paikantaa sosiaalista identiteettiä sekä individualistisen ja sosiaalisen identiteetin kimuranttia suhdetta yhtei-

sössä, jossa ryhmä määrittyy oleellisemmaksi kuin yksilö. Psykologisena tutkimuksena väitöskirja tarkastelee yksilöllistä minuutta, sen rakentamista tiukkarajaisessa uskonnollisessa yhteisössä ja muutosta yhteisöstä erotessa.

Tekijä sanoo paikantuvansa erityisesti sosiaalipsykologian tutkimuskenttään. Tutkimuksessa oleellinen yksilön ja yhteisön välisen suhteen dynamiikkaa tarkasteleva teoreettinen viitekehys määrittäytykin pitkälti sosiaalipsykologiseksi. Keskeisimmän huomion työssä saa Douglasin kehittämä sosiaalisen kontekstin nelikenttämalli, jota tekijä esittelee monipuolisesti ja perusteellisesti ja ottaa huomioon myös sitä kohtaan esitetyn kritiikin. Malli jäsentää ihmisyhteisöissä sosiaalista järjestystä luovia kulttuurisia luokitusjärjestelmiä ja kuvaa sosiaalista vuorovaikutusta ryhmä- ja verkostoulottuvuuksien avulla. Ryhmäulottuvuus kertoo ryhmän yksilöön kohdistamasta paineesta ja verkostoulottuvuus kuvaa yksilöön kohdistuvia sääntöjä ja rajoitteita. Ronimus on kiteyttänyt nelikenttämallin kaavioon, joka on havainnollinen, mutta kritiikki kaavion staattisuudesta olisi myös saanut näkyä. Työn teoreettinen triangulaatio toimii varsin hyvin. Moninaisilla teoreettisilla ideoilla ja käsitteillä on perusteltu paikansa tutkimuksessa.

Uskontososiologisista teorioista Ronimus hyödyntää uskonnollisten yhteisöjen typologiaa ja sijoittaa Jehovan todistajat onnistuneesti lahkoon kategoriaan. Lahkotyyppiselle uskonnollisuudelle on tyypillistä erottautuminen ympäröivästä yhteiskunnasta ja tiukat yksilöille asetetut käyttäytymisvaatimukset. Samantyyppistä uskonnollisuutta kuvaa myös uskontososiologiassa laajalti käytetty fundamentalismi-käsite, joka olisi ollut yksi tapa tarkastella ja jäsentää Jehovan todistajien sosiaalista todellisuutta. Tätä käsitettä ei työssä kuitenkaan mainita. Se on toki problemaattinen varsinkin arkikäytössä esiintyvien pejoratiivis-

ten merkitystensä takia, mutta tekijä olisi voinut keskustella käsitteestä ja sen käytöstä ja sitten perustellusti hylätä sen, jos ei olisi pitänyt sitä mielekkäänä käsitteenä työnsä kannalta. Kyse on kuitenkin uskontosiologiassa vakiintuneesta teoreettisesta käsitteestä, jolla on jäsenetty juuri sen kaltaista uskonnollisuutta, jota Ronimus työssään tarkastelee. Myös reflektointi suhteessa muuhun uskonnollisiin yhteisöjä tarkastelemaan uskontosiologiseen tutkimukseen jää varsin vähäiseksi, vaikakaan kaikkea teoreettista keskustelua ei voi eikä kannata mahdollistaa yhteen työhön.

Luvussa kolme Ronimus tarkastelee Jehovan todistajien organisaation syntyä ja kehitystä Yhdysvalloissa sekä Jehovan todistajia Suomessa. Lisäksi hän luo katsauksen liikkeen opin keskeisiin piirteisiin ja toimintamuotoihin. Lukijalle muodostuu hyvä kuva tutkittavasta yhteisöstä. Ronimus osoittaa hallitsevansa kontekstin, johon tutkimus ja sen kysymyksenasettelu sijoittuvat.

Analyysiluvuissa neljä ja viisi edetään systemaattisesti yhteisön jäsenyyteen ja liittymiseen kytkettyistä kuvauksista eroamisprosessia tarkasteleviin kuvauksiin. Luvun viisi jäsenitys mukaillee eroprosessia kuvaten eroon valmistautumista, itse eroa ja sen jälkeistä kokemusmaailmaa. Aineistosta nostettuihin teema-alueisiin (merkitysjärjestelmä, normatiivisuus, ihmissuhteet) perustuva kategorisointi olisi ehkä ollut työn kokonaisuutta ja erityisesti työn teoreettisen kehikon soveltamista ajatellen loogisempi, mutta eroprosessin hahmottamisen kannalta prosessia seuraava jäsenitys on parempi ratkaisu.

Lukujen analyysi on pääosin toimiva ja erittäin luettava. Aiheen kannalta oleellisia sisältöjä havainnollistavia suoria lainauksia on riittävästi ja ne rakentavat kiinnostavaa kuvaa haastateltavien kokemuksista. Samalla ne tuovat kokemukset myös lukijalle läsnä oleviksi. Nämä luvut ovat selkeästi työn parasta an-

tia. Analyysitavassa on nähtävissä kuitenkin paikoittaista horjuvuutta. Välillä analyysi muistuttaa retorista analyysia, jossa paikannetaan tekstissä ilmeneviä erilaisia vaikutuskeinoja. Yleensä analyysi on sisällön-analyysia, jossa aineisto on jaettu teemaattisiin kategorioihin, joita perustellaan aineistolainauksin. Abduktiiviselle analyysitavalle tyypillisesti teoreettista keskustelua tuodaan mukaan myös aineiston analyysiin, mikä tässä työssä toimii hyvin.

Loppuluvussa kootaan työn tulokset napakasti yhteen. Luvussa asemoidaan Jehovan todistajat -yhteisö Douglassin nelikenttämallin kategoriaan C, jossa on vahva verkosto- ja ryhmäulottuvuuden ympäristö ja jossa vallitsee selkeä jännite sisä- ja ulkopuolen välillä. Tutkimuksen perusteella tällainen asemointi on pätevä ja oikeaan osunut. Aineistosta esiin nostetut kolme teema-alueita (merkitysjärjestelmä, normatiivisuus, ihmissuhteet) asettuvat selkeästi mallin kyseiseen kategoriaan.

Tutkimuksensa tuloksina Ronimus esittää, että Jehovan todistaja -yhteisössä ryhmän jäsenyys vaatii ehdotonta sitoutuneisuutta ja kuuliaisuutta ryhmän sääntöjä kohtaan. Vahvalle ryhmäulottuvuudelle tyypillisesti yhteisöllinen identiteetti on yksilöllistä identiteettiä tärkeämpi. Sitä korostetaan pitämällä yllä jännitettä suhteessa ryhmän ulkopuoliseen todellisuuteen. Selkeä kollektiivinen identiteetti tuottaa myös palkitsevia ihmissuhteita, joita korostetaan erityisesti yhteisöön liittymisvaiheessa. Myös eroamisvaiheessa kollektiivinen identiteetti tulee vahvasti näkyville eroajan joutuessa pohtimaan eroamisensa kustannuksia, joista usein yksi keskeisimpiä on sosiaalisten suhteiden menetys. Eroamisessa keskeinen muutos liittyykin niin sanottuun toimijuuden haltuunottoon, jolloin eronneen kerronnassa alkaa korostua autonominen yksilö. Ero nähdään osoituksena itsenäisestä ratkaisusta. Eroaja työstää itselleen

eronneen identiteetin, jolloin hän myös joutuu määrittämään uudelleen suhteensa uskontoon. Tyypillisesti eronnut on joko luopunut kokonaan uskonnosta tai omaksunut itsenäisen pohdinnan jälkeen itselleen sopivan tavan uskoa. Oleellista on ollut se, että kyse on ollut yksilöllisistä valinnoista.

Ronimuksen tutkimustulokset ovat sekä uskontotieteellisesti että yhteiskunnallisesti tärkeitä. Tiukkara-jaisen uskonnollisen yhteisön jäsenyyden ja siitä eroamisen teoreettinen tarkastelu luo pohjaa myös muista uskonnollisista yhteisöistä irtautumisen tutkimiselle. Lisäksi tutkimus voi auttaa vastaavankaltaisen eroprosessin kokeneita jäsentämään kokemustaan.

HEIKKI PESONEN
DOS., RYTTYLÄ

AIRI MARKKANEN, HEINI PUURUNEN JA AINO SAARINEN (TOIM.)
Huomio! Romaneja tiellä. Helsinki: Suomen Rauhanpuolustajat & Like 2012. 289 s.

Huomio! Romaneja tiellä -artikkeli-kokoelma on ajankohtainen ja monipuolinen puheenvuoro Itä-Euroopan romanien köyhyyteen ja heihin kohdistuvaan laaja-alaiseen syrjintään, joka on tullut näkyväksi kaikkialla Euroopan Unionin alueella kiertävien romanikerjäläisten myötä. Nyt arvioitavana olevan teoksen lisäksi vuoden 2007 EU:n laajentumisen jälkeen eskaloitunutta romanikerjäläisongelmaa on suomeksi tarkasteltu kahdessa teoksessa: Kimmo Oksasen pamfletissa *Kerjäläisten valtakunta: Totuus kerjäläisistä romaneista... ja muita valheita* (WSOY 2009) sekä Virpi Mäkisen ja